

UDK 316.43:364-78''20''

Primljeno: 30. 06. 2018.

Pregledni rad

Review paper

Sabira Gadžo-Šašić

SOCIJALNI RAD I SOCIJALNI RAZVOJ: IZAZOVI I MOGUĆNOSTI U PRVIM DECENIJAMA 21. VIJEKA

U radu su analizirani izazovi i mogućnosti s kojima se socijalni rad kao profesija suočava u prvim decenijama 21. vijeka. Također je analiziran uticaj državne politike na socijalni rad i socijalni razvoj. S tim u vezi ukazano je da je ekonomska kriza koja je obilježila početak 21. vijeka glavni "krivac" za to što se socijalni rad nije u dovoljnoj mjeri afirmiran kao činilac ostvarivanja većeg socijalnog razvoja/blagostanja. Također je naglasak stavljen na perspektive socijalnog razvoja, te na moguće nove pravce razvoja socijalnog rada.

Ključne riječi: socijalni rad; socijalni razvoj; ekonomska kriza; socijalni problemi

UVOD

Početak 21. vijeka obilježila je svjetska ekonomska kriza čije posljedice ljudi, i danas, nakon gotovo deset godina od njenog početka, osjećaju u svakodnevnom životu. Iz takvog ozračja, na globalnom nivou, proizišli su novi socijalni problemi, ali su produbljeni i već postojeći među kojima posebno treba spomenuti sve veću nejednakost u društvu, nezaposlenost, eroziju društvenih vrijednosti, socijalnih i ekonomskih prava, međusobnu otuđenost i manjak tolerancije. Jednostavno rečeno živimo u vremenu promjena, ali negativnih, koje su, kako ističu neki autori (Fočo 2005: 27), snažne i koje su zahvatile sve pore društvenog života. U takvim društvenim okolnostima zasigurno profesija socijalnog rada suočava se s brojnim izazovima, ali i

novim odgovornostima. Zapravo, mjesto i pozicija socijalnog rada, odnosno profesionalaca socijalnih radnika određuje državna politika od koje zavisi kako ekonomski tako i socijalni razvoj. Iz navedenog proizilazi da razvoj nauke i spoznaja iz oblasti socijalnog rada, ali i razvoj općenito, zavise od tri osnovna faktora koja grade reputaciju moderne države, a to su: država kao privlačno okruženje, efikasno upravljanje i ekonomski pokazatelji¹. U vezi s navedenim čini se važno spomenuti da, na prvi pogled, djeluje neobično da navedeni faktori predstavljaju osnovne pokazatelje nivoa kako socijalnog tako i ekonomskog razvoja. Međutim, čovjeku koji dolazi iz država sa najvećom reputacijom, bio on običan građanin, biznismen ili političar, stepen ekonomske razvijenosti je direktno povezan sa sviješću o značaju pojedinih segmenata socijalnog razvoja kao što su kultura i očuvanje kulturnih dobara države. Da je takav stav apsolutno tačan, pokazuje činjenica da su socio-ekonomski najrazvijenije države svijeta, istovremeno i države koje su maksimalno posvećene očuvanju svog kulturnog dobra, dok siromašnije države najčešće nedovoljno brinu o tom segmentu. Stoga ne čudi da upravo koncept održivog razvoja, koji u sebi sumira socijalni, ekonomski, kulturni i ekološki razvoj, vodi porijeklo iz najrazvijenijih država svijeta².

U državama koje ne pripadaju grupi razvijenih, pred socijalne radnike se pored zadataka navedenih u Globalnoj definiciji socijalnog rada, “promoviranje društvenih promjena i razvoja, socijalne kohezije, te osnaživanje i oslobađanje ljudi”, sve više, posebno nakon svjetske ekonomske krize, postavlja i izazov suočavanja sa sve rastućim problemima proizašlim iz krize koja je posebno pogodila zemlje u tranziciji, a samim tim i zemlje zapadnog Balkana. U tom kontekstu bitno je spomenuti da se u tim državama u periodu posljednje ekonomske krize bilježi povećanje nezaposleno-

¹ **Privlačno okruženje** je faktor koji u najvećoj mjeri utiče na percepciju države u očima običnih građana drugih država. Tako se pod ovim pojmom podrazumijevaju četiri elementa, a to su: prijateljski nastrojeni ljudi, prirodna ljepota države, privlačan životni stil njenih građana i osjećaj prijatnosti stranih državljana u njoj. Pored ova četiri elementa, kao veoma uticajan faktor pojavljuje se i kvalitet životne sredine, odnosno stepen razvoja ekološke svijesti građana i državnih institucija, kao i stepen zagađenja okoline. **Efikasno upravljanje** se temelji na: sigurnosti ljudi i stepenu bezbjednosti u državi, transparentnosti u upravljanju državom i niskom stepenu korupcije u društvu, odgovornosti u državnim odlukama na međunarodnom planu, kvaliteti ekonomske i socijalne politike, efikasnim strukturama vlasti, nepostojanju nepotrebnih i opterećujućih poreza i ukupnom poslovnom okruženju. **Ekonomski pokazatelji** podrazumijevaju šest osnovnih elemenata: stepen obrazovanja i odgovornosti radne snage, stepen doprinosa globalnoj kulturi, proizvodnju visokokvalitetnih proizvoda i usluga, kvalitet obrazovanja, postojanje brendova u državi i stepen tehnološkog razvoja (<http://prsavjetnik.me/temelji-reputacije-savremene-drzave>, pristupljeno 20. 01. 2018. godine).

² Tačno prije 28 godina, u maju 1990. godine, u organizaciji vlade Norveške u saradnji sa Ekonomskom komisijom UN za Evropu, usvojena je, na Ministarskoj konferenciji, deklaracija u kojoj je proklamovan održivi razvoj (Lakićević, Gavrilović 2009: 30).

sti³, a samim tim i materijalno depriviranog stanovništva. U takvom ozračju socijalni radnici u praksi umjesto da rade na realizaciji aktivnosti koje su propisane u Globalnoj definiciji kao što su pružanje raznih oblika terapije i savjetovanja, grupni rad i rad u zajednici, formuliranje i analiziranje politika, zagovaranje i političke intervencije, primorani su svoditi svoju djelatnost na rješavanje tradicionalnih socijalnih problema kao što su problemi stanovanja, prehrane te higijenskih i materijalnih uslova života i rada.

Prateći navedeno, a u cilju uključivanja socijalnih radnika u aktivnosti koje podržavaju socijalni razvoj neophodno je, u budućnosti, prihvatiti činjenicu da je svako moderno društvo zasuto "mijenama i novumima", a da stručnjaci iz oblasti socijalnog rada imaju ključnu ulogu u aktivnostima koje imaju za cilj unapređenje kvalitete života svih ljudi u sferi životnih radnih i socijalnih uslova ljudi što predstavlja osnovu socijalnog razvoja, ali i osnovno težište djelovanja profesionalaca iz oblasti socijalnog rada. Pri tome ne treba smetnuti s uma da u osnovi kako ekonomske tako i socijalne politike, u čije kreiranje bi trebali biti uključeni socijalni radnici, jeste privređivanje koje je, kako navode neki autori (Begić 2000: 11), najčešće shvaćeno kao sveukupna aktivnost ljudi kojima se osiguravaju dobra neophodna za reprodukciju ljudske vrste i društvene zajednice.

SOCIJALNI RAD: ODREĐENJE, IZAZOVI, POTEŠKOĆE

Socijalni rad kao akademska disciplina i praktična društvena djelatnost u literaturi se različito određuje, zavisno od konteksta, prilika i odnosa koji prevladavaju u okviru određenog društva. Historijski gledajući socijalni rad kao praktična djelatnost, odnosno socijalni radnici kao profesionalci, odgovaraju na krizna i hitna stanja kao i na svakodnevne lične i socijalne probleme različitim intervencijama koje variraju od onih koje su fokusirane na psihosocijalne procese samo jedne osobe, do onih koje imaju za cilj uključivanje u socijalnu politiku, socijalno planiranje i socijalni razvoj (Vidanović 2006: 374). Dakle, od samog početka, praksa socijalnog rada je orijentirana na to da izlazi u susret ljudskim potrebama i razvija ljudske potencijale. Stoga, profesija socijalnog rada teži da umanjí siromaštvo i da osnaži ranjive grupe i ljude

³ U Bosni i Hercegovini s 23,4% iz 2008. nezaposlenost je porasla na 24,1 % u 2009. godini (Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine 2010), u Hrvatskoj nezaposlenost je 2009. godine iznosila 9,1% da bi dvije godine kasnije porasla na 13,5% (Eurostat 2013). Također u Srbiji je povećana nezaposlenost s 14,63 %, koliko je iznosila 2003. godine, na 19,2 % 2010. godine (Simić 2011). Jedino u Makedoniji i Albaniji u navedenom periodu nije zabilježen porast stope nezaposlenosti (Miljanović 2013: 59).

koji su izloženi represiji kako bi promovirala socijalnu inkluziju (Vidanović 2006: 376).

U teorijskom smislu socijalni rad se oslanja na psihološke, sociološke i filozofske teorije, a na njegov razvoj značajno su uticale humanističke, društvene i druge srodne nauke kao što su: sociologija, psihologija, medicinska pedagogija i sl. Iz navedenog proizilazi da ljudska patnja izazvana različitim uzrocima i rad na njenom ublažavanju čine jedan od bitnih segmenata socijalnog rada. Navedeno potvrđuje i jedna od prvih definicija socijalnog rada usvojena na prvoj međunarodnoj konferenciji socijalnih radnika 1928. godine. Prema ovoj definiciji socijalni rad „se odnosi na sve napore čija je svrha olakšavanje patnje (bilo kakve vrste) zbog siromaštva i omogućavanje pojedincima i porodicama da uspostave normalne životne uslove, prevenciju socijalnih nedaća, unapređivanje socijalnih i životnih uslova uz podršku socijalnih službi u pojedinačnim slučajevima, pravne i javne akcije koje provodi zajednica, te društvena istraživanja i ispitivanja javnog mnjenja. Socijalne usluge/službe stoga se ne odnose samo na skrb, socijalne akcije i socijalnu dobrobit, već također u određenoj mjeri na higijenu i edukaciju” (Paris Conference 1928, Vol 1, 688, prema: Eilers 2003). Ovako široko određenje socijalnog rada obuhvata kombinaciju individualnog pomaganja, kolektivnih oblika socijalne podrške, pravnih i administrativnih mjera kao i istraživanja. Sveobuhvatnost definicije vjerovatno je uslovljena i tadašnjim društvenim ambijentom u kojem se nije moglo govoriti o zavidnom životnom standardu stanovništva, a svi naponi socijalnog rada usmjereni su ka povećanju općeg socijalnog razvoja odnosno kvalitete života stanovništva (Ajduković, Branica 2006: 12).

Kraj 20. i početak 21. vijeka obilježen je nastojanjima za iznalaženjem jedne općevažće sveobuhvatne definicije koja bi u sebi sadržavala ključne elemente ove multidisciplinarne nauke, ali i izrazito zahtjevne, osjetljive i stručne profesionalne djelatnosti. U ovom kontekstu, definicija socijalnog rada, usvojena na međunarodnom nivou⁴, socijalni rad određuje „kao profesiju koja promovise socijalne promjene, rješavanje problema u međuljudskim odnosima, te osnaživanje i oslobađanje ljudi sa ciljem povećanja blagostanja. Upraznjavajući teorije ljudskog ponašanja i socijalnih sistema, socijalni rad intervenise na mjestima gdje dolazi do interakcije ljudi i njihovog okruženja. Principi ljudskih prava i socijalne pravde su fundamentalni za socijalni rad“. Kao što se može primijetiti u navedenoj definiciji posebno se ukazuje na komplementarnost ciljeva socijalnog razvoja i socijalnog rada.

⁴ Definicija je usvojena na Generalnoj skupštini Međunarodne fondacije socijalnih radnika (IFSW) i Međunarodnog udruženja škola za socijalni rad (IASSW) održanoj u Adelaidi 2002. godine.

Važnost socijalnog rada u ostvarivanju socijalnog razvoja najbolje odslikava Globalna definicija socijalnog rada (2013) prema kojoj je „socijalni rad praktično zasnovana profesija i akademska disciplina koja promovira društvenu promjenu i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje i oslobađanje ljudi”. U navedenoj definiciji socijalni razvoj je, uz promociju društvene promjene, socijalnu koheziju, te osnaživanje i oslobađanje ljudi, naveden kao jedan od ključnih mandata. S tim u vezi socijalni razvoj se konceptualizira u smislu strategija intervencije, željenih ishoda i okvira politika, pri čemu je razvojni okvir pridodat popularnijem rezidualnom i institucionalnom okviru. Njime se zapravo prioritet daje socio-strukturalnom i ekonomskom razvoju, bez pristajanja na konvencionalnu mudrost da je ekonomski preduvjet socijalnog razvoja.

U skladu s paradigmom društvenog razvoja, socijalni radnici koriste spektar znanja, tehnika, strategija, principa i aktivnosti na različitim nivoima sistema, koje su usmjerene ka održavanju sistema i/ili promjeni sistema. Iz navedenog proizilazi da navedena Globalna definicija podržava strategije socijalnog rada usmjerene na povećanje nade, samopoštovanja i kreativnih potencijala ljudi da se suoče i izazovu opresivnu dinamiku moći i strukturne izvore nepravdi. Dakle, uključuje u koherentnu cjelinu **mikro - makro i lično - političko** dimenziju intervencije⁵. Prateći navedeno može se konstatovati da je odgovornost socijalnih radnika širom svijeta da brane, obogaćuju i realiziraju navedene vrijednosti, ali da krize, poput ove posljednje, ih ograničavaju da se bave općim blagostanjem društva, odnosno socijalnim razvojem. Zapravo, nagomilavanje tradicionalnih problema poput siromaštva i nezaposlenosti onemogućava profesionalce, socijalne radnike da primjenjuju tzv. participativnu metodologiju koja se ogleda u uključivanju ljudi i struktura na adresiranju životnih izazova i poboljšanju socijalnog razvoja i blagostanja. Iz navedenog proizilazi da je profesija socijalnog rada prvobitno nastala na ideji pružanja pomoći/podrške pojedincu, grupama i zajednicama u sprječavanju, suočavanju i nadilaženju kriznih situacija, što i jesu bile temeljne vrijednosti profesije socijalnog rada i osnovni smjer djelovanja profesionalaca socijalnih radnika, a ujedno, kao što se može primjetiti, i osnovno težište prvih definicija socijalnog rada (Gadžo-Šašić 2017). Za razliku od navedenog, težište novijih definicija se pomjera na osnaživanje i ostvarivanje većeg socijalnog razvoja/blagostanja koji prema nekim autorima (Lakićević, Gavrilović 2009) predstavlja proces kvantitativnog rasta i kvalitativnih promjena koje se dešavaju u sferi životnih, radnih i društvenih uslova ljudi. Tačnije, polazište definicija socijalnog rada koje su usvojene u prvim decenijama 21. vijeka jeste humanizacija

⁵ https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/11/SW_Bosnian-version.pdf

odnosa u društvu što u konačnici treba da dovede do pozitivnih promjena u kontekstu socijalnog razvoja. Postavlja se pitanje ko su ključni nosioci promjena? U iznalaženju tačnog odgovora čini se prikladnim spomenuti mišljenja onih autora (Fočo 2005: 40) koji ističu da kolektivne akcije, odnosno djelovanje veće grupe ljudi sa svrhom ostvarivanja određenog cilja, su ključni nosioci promjena sistema. Pri tome se prije svega misli na mirne akcije koje imaju svrhu unapređenje kvalitete života.

PERSPEKTIVE SOCIJALNOG RAZVOJA I SOCIJALNOG RADA U 21. VIJEKU

Pojam socijalnog razvoja prvi put je definisan šezdesetih godina prošlog vijeka kada se u okviru raznih institucija Organizacije ujedinjenih nacija ukazivalo na neophodnost ostvarivanja kako socijalnog tako i ekonomskog razvoja. Konačni cilj ukazivanja na važnost integracije socijalnog i ekonomskog razvoja, posebno u nerazvijenim zemljama, bilo je iznalaženje mogućih rješenja za ublažavanje poteškoća koje su proizlazile iz nagomilanih socijalnih problema, odnosno prevazilaženje nedovoljnosti i otklanjanje prepreka što je i osnovno značenje pojma razvoj (Lalićević, Gavrilović 2009).

Prateći navedeno neki autori (Lazić 2008) ističu da je pojam socijalnog razvoja kompleksan i opterećen kontroverzama, te da s tim u vezi samo značenje ovog pojma implicira određeni pogled na društvene promjene. Isti autor ističe da etiološki riječ razvoj upućuje na kvalitativnu promjenu do koje vode imanentni uzroci (raz-viti, izaći iz ovojnice, osloboditi ono što je unutrašnji potencijal), pa bi, na tom tragu, socijalni razvoj „označavao realizaciju nekog unutrašnjeg datog potencijala (...) i nužan proces, koji se odvija kroz određene faze pri čemu je ovo kretanje po pravilu nepovratno i vodi u viši društveni oblik, odnosno savršeniji (složeniji, adaptabilniji, pa i pravedniji, moralniji itd.) društveni poredak“ (Lazić 2008: 6). Društveni razvoj se može definisati i kao proces uklanjanja društveno-strukturalnih prepreka na putu potpunijeg zadovoljavanja svestranih ljudskih potreba pri tom imajući na umu da je pojam razvoja neodvojiv od vrijednosnog pojma napretka (progresa)⁶.

Iz spomenutog proizlazi da je pojam „razvoj“ složen proces, te da u konačnici podrazumijeva prelazak iz nižeg u viši oblik, uz povremene kvalitativne skokove kao posljedice akumuliranog razvoja. Govoreći o razvoju općenito neophodno je ukazati da je on vremenski beskrajn i sadržajno neograničen proces čiji je osnovni smjer i

⁶ http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XII/D4/html_ser_lat

cilj da podržava i unapređuje elemente koji mu doprinose i uklanja one koji mu se suprotstavljaju ili ga ugrožavaju⁷.

U kontekstu analize razvoja posebno mjesto pripada socijalnoj ekonomiji koja je kao aktivnost povijesno povezana s pučkim udruženjima i zadrugama. Ovdje se čini važnim ukazati da su sistem vrijednosti i principi poslovanja pučkih udruženja sintetizirani povijesnim pokretom zadruga, te da su oblikovali moderan koncept socijalne ekonomije, koji je izgrađen oko zadruga, uzajamnih društava, udruženja i zaklada. Zapravo, u proteklim desetljećima, nadilazeći svoju kvantitativnu značajnost, socijalna ekonomija nije samo nametnula svoju sposobnost da značajno doprinosi razrješavanju novih socijalnih problema, već je i osnažila svoju poziciju kao institucija nužna za stabilan i održiv ekonomski rast usklađujući usluge s potrebama i povećavajući vrijednost ekonomskih aktivnosti koje služe socijalnim potrebama. Također je pridonijela pravednijoj raspodjeli dohotka i bogatstva ispravljajući neravnoteže tržišta rada, produbljujući i osnažujući ekonomsku demokraciju. Iz navedenog proizlazi tijesna veza između socijalnog i ekonomskog razvoja jer težište socijalnog razvoja je unapređenje kvalitete života ljudi u određenom sistemu što se nesumnjivo ne može postići bez ekonomskog razvoja, odnosno razvoja socijalne ekonomije. Zapravo, u kontekstu navedenog može se konstatovati da je ekonomski razvoj ujedno i socijalni jer se i jedan i drugi realizuju kroz izradu planova koji imaju dva važna aspekta: prvo zbog predmeta ili „objekta“ planiranja, jer bez obzira da li se radi o čisto “ekonomskom“ planiranju uvijek takvo planiranje ima društvene konsekvence i uvijek ono, direktno ili indirektno, „tangira“ neke društvene skupine, i drugo, sam proces planiranja izrazito je socijalni proces, jer postavljanje ciljeva plana je rezultat prelamanja interesa određenih društvenih skupina. I sam institucionalni okvir planiranja zavisi od odnosa moći u postojećem društvenom sistemu i ideologije dominantnih društvenih skupina (Lakićević, Gavrilović 2009: 229).

Navedeno potvrđuje i Povelja načela socijalne ekonomije (Charter of Principles of the Social Economy), koja promiče Europska stalna konferencija zadruga, uzajamnih društava, udruga i zaklada CEP-CMAF, u kojoj su navedena osnovna načela socijalne ekonomije, a među kojima u kontekstu socijalnog razvoja posebno mjesto zauzimaju: pojedinac i socijalni cilj kao prioritet nad kapitalom, dobrovoljno i otvoreno članstvo, te kombinacija interesa članova/korisnika i/ili općeg interesa. U navedenoj Povelji je također navedeno da se većina viškova koristi radi postizanja ciljeva održivoga razvoja i usluga u interesu članova ili u općem interesu, a iz čega proizlazi da je u težištu interesovanja čovjek kao i u oblasti socijalnog razvoja.

⁷ <https://djtraj.wordpress.com/tag/definicija-razvoja/>

U tijesnoj vezi sa ostvarivanjem ciljeva socijalnog razvoja koji se mogu odrediti kao kontinuirani proces promjena i kvaliteta života ukupnog stanovništva neke zemlje (Vajs prema Miković 2009: 74) su i ciljevi socijalnog rada u čijem težištu je također unapređenje kvalitete života pojedinaca i grupa koji iz bilo kojeg razloga odstupaju od prosječnog u odnosu na sredinu u kojoj žive. Dakle, u centru interesovanja kako socijalnog razvoja tako i socijalnog rada su ljudi, odnosno rad na aktivnostima čija realizacija znači pozitivne promjene čija je svrha unapređenje života pojedinca, grupa i, u konačnici, cijelog sistema, odnosno društva. Međutim, zbog posljedica svjetske ekonomske krize, koja je obilježila početak 21. vijeka, socijalni radnici kao profesionalci su više usmjereni pružanju pomoći onima koji su zbog recesije pogođeni tradicionalnim problemima (nezaposlenost i siromaštvo) unatoč činjenici da globalni trend djelatnosti socijalnog rada u današnjem vremenu treba biti usmjeren ka ostvarivanju promjena koje se odnose “na stvaranje mogućnosti za zadovoljavanje, unapređenje i bogaćenje raznovrsnih i univerzalnih ljudskih prava, na podizanje nivoa socijalne sigurnosti građana, na poboljšanje uslova produkcije i reprodukcije života i na prevenciju i suzbijanje socijalnih problema” (Vidanović 2006: 376), a što su ujedno i osnovni ciljevi socijalnog razvoja. Zbog navedenog došlo je do proturječnosti onoga što socijalni rad kao nauka zahtijeva od profesionalaca i onog što im se nameće, zbog niza društvenih okolnosti.

S tim u vezi postavlja se pitanje u kojem smjeru treba da se razvija/profilira socijalni rad, odnosno profesionalci socijalni radnici? Prema nekim autorima (Miljenović 2013: 61; Hegyesi, Talyigás i Fekete 2011; Wallace i Pease 2011) nedostatak javnog finansiranja socijalne zaštite premješta odgovornost za njenu organizaciju u mrežu kombinirane socijalne politike i socijalnog partnerstva u kojoj treba da sudjeluju raznovrsni pružaoci usluga (civilno društvo, religijske zajednice, lokalna samouprava, privatni sektor). Isti autor (Miljenović 2013; Yuen, Ho 2007) kao promovirano rješenje, s jedne strane, spominje marketizaciju, odnosno pristup u kojem se javne usluge stavljaju na tržište, a korisnici mogu koristiti usluge ukoliko finansijski participiraju u njima, i s druge strane konzumerizam (Wallace, Pease 2011) gdje se oni kojima usluga treba ponašaju kao kupci i biraju “proizvod” u skladu sa svojom platežnom moći i potrebama. Iz samog sadržaja navedenih rješenja može se uočiti neoliberalni predznak⁸ što potvrđuje i stav nekih autora još pred kraj 20. vijeka (Bourdieu 1998)

⁸ Glavno polazište neoliberalnog shvatanja je da će ljudska dobrobit imati najveći benefit ako se dopusti širenje poduzetničkih sloboda unutar uređenog okvira čvrstih imovinskih prava, slobodnog tržišta i slobodne trgovine. Država mora stvoriti i vojno-policijske strukture koje će jamčiti slobodno i pravno-ispravno funkcioniranje tržišta, makar to uključivalo i primjenu sile. Neoliberalizam smatra da će dobrobit nekog društva biti maksimalizirana ako se maksimaliziraju domet i učestalost tržišnih transakcija.

koji nastalu krizu socijalnog rada opisuje kao “neoliberalni projekat”. Zapravo, uticaj neoliberalizma na socijalni rad očitava se u različitim oblicima sa snažnim dokazima o rasklapanju, restrukturiranju i fiskalnom davanju (Wallace, Pease 2011). S prethodna dva rješenja (marketizacija i konzumerizam) autori (Miljenović 2013: 63) usko vežu i koncept menadžerijalizma koji integrira određeni stil prakse, sistem tehnika i postupaka, a koji uključuje povećanje izvrsnosti, povećanu učinkovitost, zadovoljavajući učinak, racionalno trošenje resursa, veći nadzor kao i stalnu tendenciju redukcije troškova. Navedeni pristup nesumnjivo smanjuje ograničenja rada na ostvarivanju socijalnog razvoja. Ovdje ne treba zanemariti stav onih autora (Miljenović 2013) koji primjenu tehnike „osnaživanja ljudi“ ne vide kao optimalnu mogućnost ostvarivanja većeg blagostanja društva, potencirajući rizik od zloupotrebe tog koncepta. Uprkos razdijeljenim shvaćanjima, nesumnjivo je da se savremeni socijalni rad ne može zamisliti drugačije do kao „dinamički proces koji uključuje pozitivne ishode u kontekstu značajnih ograničenja« (Luthara, Cichettia i Beckera 2000: 543). Stoga, cilj socijalnih radnika u radu sa korisnicima usluga treba da bude usmjeren i ka otkrivanju skrivenih (unutarnjih) resursa za iznalaženje mogućnosti ublažavanja poteškoća koje izazivaju ne-blagostanje.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Analizirajući odnos socijalnog rada i socijalnog razvoja u prvim decenijama 21. vijeka može se konstatovati da je recesija, kao bitna karakteristika ovoga perioda, dovela do spoznaje o nedjeljivosti lokalnih problema od globalnih ekonomskih, političkih i društvenih procesa. Kako neki autori (Bašić 2013) ističu, lokalna „situacija“ nerijetko se pojavljuje kao odraz globalnih društvenih snaga i procesa. Zapravo, ono čemu socijalni rad kao profesija, ali i socijalni radnici kao profesionalci svjedoče su sve brojniji socijalni problemi, ali i sveprisutna nejednakost, tačnije svjedoče „stanju“ društva i društvenih odnosa koji su naličje globalno proklamovanim pozitivnim promjenama, koje uz proces, strukturu, činioce i jezgro, predstavljaju suštinu socijalnog razvoja. U takvom ambijentu zasigurno su i socijalni radnici ograničeni u realizaciji akcija koje imaju za cilj unapređenje kvalitete životnih uslova. S tim u vezi čini se važno istaknuti stavove pojedinih autora (Wallace i Pease 2011) koji smatraju da je u takvim okolnostima socijalni rad deintelektualiziran i sveden na intervencije i postupke, a ne na zagovaranje prava i razvoja. Zapravo, čini se da i u prvim decenijama 21. vijeka najveći uticaj na socijalni rad imaju dva teorijska trenda i to

„tradicionalni“ pozitivizam i postmoderni konstruktivizam⁹, te da su drugi (suvremeniji) pristupi¹⁰ nedovoljno inkorporirani u praksu socijalnih radnika. Rezultat navedenog je nedovoljna promocija osnovnih područja djelovanja navedenih u Globalnom programu za socijalni rad i socijalni razvoj, a to su socijalna i ekonomska jednakost, dostojanstvo i vrijednost naroda i ljudi, kao i nedovoljan rad na održivosti okoliša i jačanje priznavanja važnosti ljudskih odnosa kao osnovnih¹¹. Postavlja se pitanje šta je pridonijelo takvom stanju? Mogući odgovor leži u činjenici sve prisutnijih neravnoteža koje posljednjih decenija nastaju na finansijskim, naftnim i tržištima nekretnina, a koje prirodno pobuđuju sumnje u moguću uravnoteženost socioekonomskog razvoja (Piketty 2013). U takvom ozračju socijalni radnici su se našli na raskršću: s jedne strane ograničeni su državnim interesom da se što manje ulaže u socijalna davanja a s druge strane je profesionalni i etički imperativ da pomognu onima koji su pogođeni poteškoćama bez obzira da li je porijeklo tih teškoća ekonomska kriza ili ne. Tačnije, kako se u literaturi naglašava (Ferguson; prema Bašić 2012), „profesionalci socijalni radnici našli su se pod pritiskom da zadovolje zahtjeve za standardizacijom, smanjenjem „caseloads“ i rezanjem troškova“. U istom kontekstu autorica Bašić, citirajući Pillegi i Patton (2003; prema Garrett 2010), ističe da profesionalci socijalni radnici postaju odgovorni dvojnomoj gospodarar: praksama i normama discipline i praksama i normama tržišta.

Kao moguće rješenje nameće se drugačiji razvoj socijalnog rada koji bi podrazumijevao redefiniciranje značajki profesije, revitaliziranje zanemarenih pristupa (poput aktivističkoga, radikalnog socijalnog rada) i razvoj socijalnog rada koji će autonomno braniti vrijednosti na kojima se temelji - socijalnu pravdu i ljudska prava (Miljenović 2013: 68). U kontekstu navedenog ne treba smetnuti s uma da su moderna društva umrežena, odnosno da su svi procesi i odnosi globalni. Zato savremeni globalni zadatak socijalnog rada treba da bude ulaganje napora u ostvarivanje opšteg društvenog razvoja uz poštivanje koncepta globalnoga razvoja koji uključuje

⁹ Pozitivizam je pravac u čijem duhu socijalni rad sagledava klijente kroz segmente života, a ne kroz cjelovitu životnu situaciju, dok konstruktivizam polazi od toga da su društvene pojave uvijek posredovane realnošću. Zapravo, osnovno težište konstruktivizma je kreiranje ambijenta koji treba da bude pretpostavka za rješavanje problema (Jugović, Brkić 2013).

¹⁰ Prema savremenijim autorima (Staub-Bernasconi 2009) u profesiji socijalnog rada sve teorije se klasifikuju na one koje su fokusirane na: *individuu* (psihodinamički koncept i psihoanalitička teorija; bihevioralna i kognitivna teorija); socijalni rad fokusiran na zadatak, tzv. *Task-centred social work*; teorija razvoja čvrstoće, tzv. *Strenght development*), na *interakciju, komunikaciju i umrežavanje* pojedinaca (transakcijske analize; socijalni rad u grupi; izgradnja društvenih mreža i zadruga), na *razvoj odnosa i socijalnih promjena na nivou pojedinca, grupe i zajednice* (teorija radikalnog socijalnog rada i strukturalne teorije).

¹¹ http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_23031-6.pdf

industrijalizaciju zemalja u razvoju, razvoj poljoprivrede i proizvodnje hrane, veći transfer industrijske tehnologije itd. Naime, kao mogući put ostvarivanja socijalnog razvoja, uz punu uključenost svega onoga što jeste djelatnost socijalnog rada, ukazuje se ulaganje većeg napora u nauku i obrazovanje, što uz politički sistem, ekonomsku politiku i stanovništvo predstavlja ključne faktore socijalnog razvoja. Pri tom ključno mjesto treba da ima "kvaliteta" jer (Šećibović, 2016:30) kvalitet se u obrazovanju pojavljuje kao pedagoška kategorija ali i kao politički cilj. U konačnici obrazovanje je i jedini put za osposobljavanje socijalnih radnika koji će nositi breme odgovornosti za društveni razvoj/blagostanje.

LITERATURA

1. Ajduković, Marina, Vanja Branica (2006), "Počeci socijalnog rada u Hrvatskoj između dva svjetska rata", *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 13(1), str. 29-45.
2. Bašić, Sanela (2013), "Izazovi društvenog razvoja i profesija socijalnog rada u postkonfliktnom i tranzicijskom društvu: Iskustva Bosni i Hercegovini", *Ljetopis socijalnog rada 2013.*, 20 (1) str. 113-138.
3. Begić, Kasim (2000), *Ekonomska politika*, CIP, Sarajevo
4. Bourdieu, Pierre (1998), *Utopia of endless exploitation: The essence of neo-liberalism*, In *Le Monde Diplomatique* (3rd ed., trans. J. J. Shapiro), Paris
5. Eilers, Kerstin (2003), "Social policy and social work in 1928", *The first International Conference of Social Work in Paris takes stock*, u: Hering, S. i Waaldijk, B. (ur.), *History of social work in Europe*, Opladen: Verlag Leske + Budrich, str. 119-128.
6. Eurostat (2013), *Income and Living Conditions*, Preuzeto sa: <https://www.eui.eu/Research/Library/ResearchGuides/Economics/Statistics/DataPortal/EU-SILC> (15. 07. 2018)
7. Ferguson, Ian (2008), *Reclaiming social work: Challenging neo-liberalism and promoting social justice*, Sage Publications, Thousand Oaks, CA
8. Fočo, Salih (2005), *Ogledi o tranziciji*, Dom štampe, Zenica
9. Gadžo-Šašić, Sabira (2017), "Obrazovanje socijalnih radnika u 21. vijeku: izazovi i poteškoće", *DHS – Društvene i humanističke studije*, Filozofski fakultet u Tuzli, br. 2, str. 455-475

10. Garrett, Paul Michael (2010), "Examining the 'Conservative Revolution': Neoliberalism and social work education", *Social Work Education*, 29 (4), str. 340-355.
11. Hegyesi, Gábor, Katalin Talyigás, O. Fekete (2011), "An attempt to find new concepts of social work in the context of changes in social policy in Hungary and in the European Union", *Revista de Asisten Social*, 10 (3), str. 175-184.
12. Jugović, Aleksandar, Miroslav Brkić (2013), "Socijalni rad u Srbiji u kontekstu ekonomske krize i društvene transformacije", u: *Ljetopis socijalnog rada 2013.*, 20(1), str. 91-112.
13. Lakićević, Mira, Ana Gavrilović (2009), *Socijalni razvoj i planiranje*, Filozofski fakultet, Banja Luka
14. Lazić, Mladen (2008), "Pojam društvene promene: osnovna teorijska shvatanja", u: *Sociološka luča*, II/2, Preuzeto sa: <http://www.socioloskaluca.ac.me/PDF10/Lazic,%20M.,%20Pojam%20drustvene%20promene%20-%20osnovna%20teorijska%20shvatanja.pdf> (02. 08. 2018.)
15. Luthar, Sunyia S., Dante Cichetti, Bronwyn Becker (2000), "The construction of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work", *Child Development*, 71(3), str. 543-562.
16. Miković, Milanka (2009), *Osnove socijalne politike*, Fakultet političkih nauka, Sarajevo
17. Ministarstvo civilnih poslova Bosne i Hercegovine (2010), *Strategija zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010.-2014.*; Preuzeto sa: http://www.mcp.gov.ba/zakoni_akti/strategije/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=108&pageIndex=1 (02. 08. 2018.)
18. Miljenović, Ana (2013), "Ekonomska kriza - pokretač transformacije profesije socijalnog rada?", *Ljetopis socijalnog rada 2013.*, 20 (1), str. 51-70.
19. Piketty, Thomas (2013), *Le Capital au XXIe siècle*, Harvard University Press
20. Pileggi, Mairi, Cindy Patton (2003), "Bourdieu and cultural studies", *Cultural studies*, 17 (3/4), str. 313-325.
21. Simić, Veljko (2011), "Uticaj ekonomske krize na socijalnu politiku Srbije u period 2008-2011", *Godišnjak, FPN*, Beograd, 5 (6), str. 507-520.
22. Staub-Bernasconi, Silvia (2009), "Social Work as a Discipline and Profession", u: *Theories and methods of social work - Exploring Different Perspectives*, Faculty of Social Work, University of Ljubljana, str. 22-30.

23. Strategija zapošljavanja u Bosni i Hercegovini 2010.-2014., Preuzeto s: http://arz.gov.ba/files/akti/strategije/Strategija_zaposljavanja_2010-2014_bs.pdf (23. 07. 2018.)
24. Šećibović, Reik (2016), *Tvrđava dosade - o nastanku univerziteta*, HERAedu, Beograd
25. Vajs, E. (1973), "Životni standard, Zbornik pojmova socijalne politike", *Jugoslovenska konferencija za socijalnu djelatnost*, str. 263-267.
26. Vidanović, Ivan (2006), *Rečnik socijalnog rada*, autorsko izdanje, Beograd
27. Wallace, John, Bob Pease (2011), "Neoliberalism and Australian social work: Accommodation or resistance?", *Journal of Social Work*, 11 (2), str. 132-142.
28. Yuen, Angelina Woon Ki, Denny Kwok Leung Ho (2007), "Social work education in Hong Kong at the crossroads: Challenges and opportunities amidst marketization and managerialism", *Social Work Education*, 26 (6), str. 546-559.
29. www.ifsw.org
30. http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_23031-6.pdf
31. <http://prsavjetnik.me/temelji-reputacije-savremene-drzave>
32. https://www.ifsw.org/wp-content/uploads/ifsw-cdn/assets/ifsw_122635-8.pdf
33. http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/fid/XII/D4/html_ser_lat
34. https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2015/11/SW_Bosnian-version.pdf
35. <https://djtraj.wordpress.com/tag/definicija-razvoja/>

SOCIAL WORK AND SOCIAL DEVELOPEMENT: CHALLENGES AND OPPORTUNITIES IN THE FIRST DECADES OF THE 21ST CENTURY

Summery

The paper analyzes the challenges and opportunities with which social work as a profession faces in the first decades of the 21st century. The impact of state policy on social work and social development is also analyzed. In this regard, it was pointed out that the economic crisis, that marked the beginning of the 21st, century is the main “culprit” for which social work has not been sufficiently established in the sphere of achieving greater social development / well-being. Also, emphasis is put on the perspectives of social development, and on possible new directions of social work development.

Keywords: social work; social developement; economic crisis; social problems

Adresa autora

Authors' address

Sabira Gadžo-Šašić

Fakultet političkih nauka

Univerzitet u Sarajevu

sabira21s@gmail.com